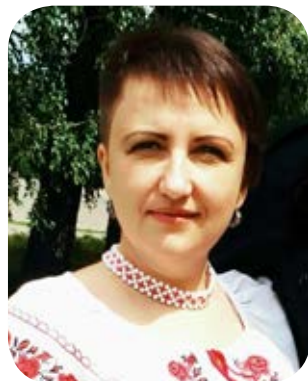

Ковшар Олена Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
Криворізький державний
педагогічний університет,

Бойко Світлана Петрівна

асистент кафедри дошкільної освіти,
Криворізький державний
педагогічний університет

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ «ШКОЛЯР»

***Резюме:** В статті автор акцентував увагу на сучасному аналізі категорії готовності дітей старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції «школяр», як педагогічної умови підготовки дітей шостого року життя до школи. Заслужує уваги теоретичний аналіз даного феномена, де прослідковується роль «внутрішньої позиції школяра», етичних інстанцій в набутті дітьми шостого року життя готовності до подальшого навчання в початковій школі. Автор аналізує базові якості особис-*

тості дитини старшого дошкільного віку в готовності до нової соціальної позиції «школяр»: довільність поведінки, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода і безпечність поведінки, самосвідомість, самоставлення, самооцінка. Подальше дослідження спрямоване на планування форм освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку до набуття готовності до нової соціальної позиції «школяр» в організації передшкільної освіти.

Ключові слова: внутрішня позиція школяр, етичні інстанції, готовність дітей старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції «школяр», довільність поведінки, самостійність, відповідальність, креативність, ініціативність, свобода і безпечність поведінки, самосвідомість, самоставлення, самооцінка, як чинники готовності до соціальної позиції «школяр».

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА «ГОТОВНОСТЬ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА К НОВОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ «ШКОЛЬНИК»

Резюме: В статье автор акцентировал внимание на современном анализе категории готовность детей старшего дошкольного возраста к новой социальной позиции «школьник», как педагогического условия подготовки детей шестого года жизни к школе. Заслуживает внимания теоретический анализ данного феномена, где прослеживается роль «внутренней позиции школьника», этических инстанций в подготовке детей шестого года жизни готовности к дальнейшему обучению в начальной школе. Автор анализирует базовые качества личности ребенка старшего дошкольного возраста в готовности к новой социальной позиции «школьник»: произвольность поведения, самостоятельность и ответственность, креативность, инициативность, свобода и безопасность поведения, самосознание, самоотношение, самооценка. Дальнейшее исследование направлено на планирование форм образовательной работы с детьми старшего дошкольного возраста к новой социальной позиции «школьник» в организации дошкольного образования.

Ключевые слова: внутренняя позиция школьник, этические инстанции, готовность детей старшего дошкольного возраста к новой социальной позиции «школьник», произвольность поведения, самостоятельность, ответственность, креативность, инициативность, свобода и безопасность поведения, самосознание, самооценка, как факторы готовности к социальной позиции «школьник».

ANALYSIS OF “READY PRESCHOOL CHILDREN TOWARDS A NEW SOCIAL POSITION” STUDENTS”

Summary: In the article, the author focused on the present analysis category readiness preschool children to the new social position of “student” as pedagogical terms of preparing children six year old to school. Noteworthy theoretical analysis of this phenomenon, which traced the role of “internal student positions” ethical bodies in acquisition sixth year of life children readiness for further education in elementary school. The author analyzes the basic quality of the child under school age in readiness for a new social position of “student”: arbitrary behavior, independence and responsibility, creativity, initiative, freedom and safety behavior, self, self, self. Further

research is aimed at planning forms of educational work with children under school age for entry readiness for a new social position of "student" in peredshkilnoyi of education.

Keywords: internal position schoolboy, ethical instance, readiness preschool children to the new social position of "student", arbitrary behavior, autonomy, responsibility, creativity, initiative, freedom and safety behavior, self, self, self-esteem, as factors readiness for social the position of "student."

Головні пріоритети сучасної дошкільної освіти – особистість дитини, створення умов для удосконалення її неповторної унікальності, розвиток здібностей та обдарувань, які сприяють всіляким успіхам дитини в майбутньому, що, у свою чергу, позитивно позначатиметься на благополуччі держави.

Особливої уваги в формуванні та розвитку дитини-дошкільника при переході від дошкільної освіти в початкову заслугує набуття нею готовності до нової соціальної позиції – «школяр», яка зумовлює подальше успішне навчання в початковій школі, формування в неї здатності брати участь у шкільному навчанні.

Готовність дітей шостого року життя до нової соціальної позиції – «школяр» розглянута в аспекті дослідження Л. Божович, Л. Виготського, Л. Венгера, К. Гуревича, Д. Ельконіна, В. Котирло, О. Леонтєва, щодо соціальної ситуації розвитку особистості, «внутрішньої позиції школяра», що визначає готовність дитини відвідувати школу та почати вчитися.

Готовність дитини старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції – «школяр» передбачає цілеспрямовану роботу в дошкільному закладі в таких напрямках: рівень якісного (не кількісного) розвитку пізнавальних процесів: уміння аналізувати, узагальнювати, диференціювати, порівнювати та ін.; розвиток пізнавальної активності дитини; орієнтація на якісні психічні новоутворення старшого дошкільного віку: супідрядність мотивів, розвиток соціальних мотивів поведінки й діяльності, які надалі будуть визначати внутрішню позицію учня; поява на кінець старшого дошкільного віку «внутрішніх морально-етичних інстанцій», за Л.Виготським, Д. Ельконіним, які ведуть до зміни взаємовідносин, будуть провідними в шкільному колективі й зумовлювати новий тип поведінки учня, школяра; розвиток базових якостей особистості випускника дошкільного закладу: довільність поведінки, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода і безпечність поведінки, самосвідомість, самоставлення, самооцінка.

Мета статті – проаналізувати чинники феномену «готовність до нової соціальної позиції «школяр»» старших дошкільників і визначити її роль в розвитку особистості дитини при переході до навчання в початкову школу.

Бажання дитини-дошкільника мати соціальний статус «школяра» є одним із провідних мотивів вступу до школи, що визначає її готовність відвідувати школу та почати вчитися. Л. Божович зазначає, що старший дошкільник повинен бути готовим не тільки до засвоєння знань, але й до нового образу життя, до нового ставлення до людей і своєї діяльності, яка пов'язана з переходом до шкільного навчання. Готовність дитини старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції містить в собі відповідний рівень розвитку соціальних мотивів поведінки та діяльності [3, с. 216-217].

Серед соціальних мотивів Л.Божович називає «потреби дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці й схваленні, бажання дошкільника зайняти певне

місце в системі доступних йому суспільних відносин» [3, с. 311]. Науковець, розглядаючи особливості психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку, відзначала важливість наявності, необхідність сформованості такого новоутворення, як «внутрішня позиція школяра». Більше того, на її думку, цей показник є основним критерієм готовності дитини до школи, що полегшує подальше навчання.

«Внутрішня позиція школяра» є системою потреб, пов'язаних з учінням як новою, серйозною, справжньою, суспільною діяльністю, що втілює в собі новий, суспільнозначущий і, отже, дорослий спосіб життя.

Ряд учених (Л. Венгер, Г. Назаренко, Є. Павлютенков, Є. Сапогова та інші) відзначають, що джерелом внутрішньої позиції першокласника не завжди є потреба в набутті знань, інколи джерелом є бажання перебувати у школі. Ідеться про прагнення змінити свою соціальну позицію на основі уявлень про неї, зазначає О.Проскура [9, с.70].

Вчені А. Венгер, Д. Ельконін, Т. Нежнова акцентують поняття внутрішня позиція школяра – систему потреб і прагнень, пов'язаних зі школою, коли причетність до шкільного життя першокласник переживає як власну потребу. Саме внутрішня позиція «Я – школяр» є основою формування майбутнього першокласника як учня, яка характеризується особливістю психіки дитини, а саме: поступовим переходом від егоцентричного до соціоцентричного світогляду. Дитина вчиться замислюватися над тим, що відчують люди, які оточують його, та як на них впливають його думки, слова та дії; переходом від «Я – ідеального» до «Я – реального» уявлення про себе; формування самооцінки. Відбувається усвідомлення своїх можливостей та прихованих ресурсів, що в майбутньому допоможе адекватно оцінювати власні успіхи й невдачі, а також — проектувати способи запобігання невдачам; розвитком довільності психічних пізнавальних процесів та самоконтролю, стійкої та мотивованої готовності до навчальної діяльності. Дитина вчиться спілкуватися із собою, розуміти себе та підпорядковувати свої прагнення та почуття новим зовнішнім нормам та вимогам [4, с. 13].

За Л. Виготським, одним із новоутворень дошкільного дитинства є виникнення в цей період у дитини «внутрішніх етичних інстанцій» [4, с.625]. Продовжуючи думку Л. Виготського, Д. Ельконін пов'язує їх виникнення з формуванням нового типу взаємовідносин між дитиною й дорослим. Дорослий починає виступати для дитини як зразок. Виникнення перших етичних уявлень є процесом засвоєння зразків поведінки, зв'язаних з їх оцінкою з боку дорослих. У дитини з'являється новий тип поведінки, який можна назвати особистісним [4, с.294-295]. Дитина постійно, свідомо й несвідомо намагається діяти згідно вимог дорослих і поступово засвоює ті норми, правила й оцінки, які від них ідуть [4, с. 242].

Учені (В. Давидов, О. Запорожець, Д. Ельконін, В. Котирло та ін.) зазначають, що одним з якісних психічних новоутворень старших дошкільників є сформована довільність психічних процесів: за період від 5 до 7 років довільно керованими стають не лише дії, а й вчинки та поведінка загалом. За Л. Божович, новоутворення полягає в появі в дошкільників прагнення діяти не лише за моральними мотивами, але й відмовлятися від того, що їх приваблює [3, с. 240].

Оволодіння вмінням довільно регулювати свою поведінку, зазначає Т.Піроженко, – найбільш істотний показник загального розвитку, свідчення готовності до навчання у школі [8, с. 10].

В. Котирло засвідчує, довільність поведінки дошкільника проявляється у здатності спрямовувати свою психічну активність та керувати собою відповідно до вимог конкретного завдання й діяльності загалом, до правил поведінки, моральних норм, доступних вікові дитини [6, с.40]. Довільність визначається здатністю дитини керувати своїми вчинками – робити не те, що хочеться, що «само собою робиться», а те, що треба робити саме тепер, і саме так, як треба. Тобто зусиллям волі дитина має припинити дію, яка «сама проситься», виконати те, що потрібно, навіть якщо не дуже хочеться, зазначає Г. Беленька [1, с. 11].

Самостійність – узагальнена якість особистості, що проявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці та відповідальності за наслідки своєї діяльності й поведінку. Самостійність – це здатність ставити мету й досягати її, розв'язувати проблеми власними силами [1, с. 11]. Самостійність як базова якість особистості має два головні складники – свобода вибору і здатність за неї відповідати. Рівень самостійності дитини відповідає вікові, якщо вона вільно орієнтується, приймає рішення і сама знаходить способи досягнення своїх цілей у рамках провідної діяльності – ігрової.

Завдяки розвиненості та зрілості вказаних психічних процесів дитина отримує якісно нові можливості проявляти своє «Я» у всіх видах діяльності. Вона може діяти не лише за зразком, а й на творчому, креативному рівні. Слід зазначити, що креативність – рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються в мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості [10, с. 6]. Креативність – готовність до сприйняття й продукування нестандартних ідей, винахідливість, оригінальність мислення [1, с.12].

Творчий рівень будь-якої діяльності демонструє особистісний рівень розвитку дитини, що визначає нові завдання її розвитку: самостійне й гармонійне поєднання рушійних сил активності («Хочу!»); пошук необхідних можливостей – знань, умінь та навичок («Можу!»); застосування особистісних механізмів регуляції поведінки для досягнення цілей («Буду!») [8, с. 5].

Серед базових якостей особистості, які характеризують готовність дитини старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції «школяр», слід віднести також і ініціативність. Ініціативність характеризується здатністю і схильністю до активних і самостійних дій, власних починань і розвивається залежно від того, якою мірою дитині надана свобода і наскільки вона приймає суспільну необхідність певної діяльності [1, с. 13]. Найпростіші суспільні мотиви, зазначає І. Бех, спонукають дитину дотримуватися прийнятих моральних норм поведінки не за зовнішнім примусом, а за власної ініціативи, за внутрішнім переконанням [2, с. 6]. У дитини дошкільного віку ініціативність проявляється у спілкуванні, предметній діяльності, грі, експериментуванні. Ознаки ініціативності: власні починання, новаторство у справах, здатність до самостійних вольових проявів, творчості.

Прояв ініціативності пов'язаний з якостями, що характеризують уміння дошкільника вільно почувати і вміти безпечно діяти у звичних умовах життя – у побуті, грі, навчанні та бути здатним обмежувати свою діяльність, а саме зі свободою і безпечністю поведінки. Свобода поведінки формується у вільній, ініціативній діяльності дитини, спочатку спільно з дорослим, а потім у вільній діяльності [1, с. 13].

У процесі формування базових якостей особистості старшого дошкільника відбувається розширення змісту уявлень про себе, відокремлення себе та своєї діяльності від діяльності дорослих, усвідомлення власних рис характеру, потенційних можливостей, дій і вчинків, бажань, мотивів і наслідків, своїх фізичних і моральних якостей, ставлення до навколишньої дійсності, прагнення до самопізнання, формується самосвідомість [10, с. 29]. Необхідною умовою розвитку самосвідомості є повноцінний розвиток усіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, уваги, уяви, мислення тощо. Самосвідомість забезпечує дошкільнику здатність усвідомлювати зовнішній світ, виокремлювати себе з нього, а також пізнавати та переживати свій внутрішній світ і певним чином ставитись до себе. Із цією складовою структури особистості пов'язане усвідомлення дитиною свого місця в житті й своєї причетності до світу.

Компонентом самосвідомості особистості є самоставлення. Як зазначає І. Бех, виникнення ставлення до самого себе як осмисленого ставлення до власних особистісних властивостей відбувається після виникнення ставлення до зовнішніх стосовно людини об'єктів [2, с. 6].

Старший дошкільник висловлює своє ставлення до себе як загалом, так і до деяких якостей своєї особистості через самооцінку, яка характеризується об'єктивністю, адекватністю, забезпечує внутрішню узгодженість особистості та відносну стійкість поведінки [11, с. 6]. Самооцінка є характеристикою розвиненої самосвідомості і стимулом розвитку особистості. Самооцінка формується на основі ставлення до дитини в родині та взаємин між дітьми в дитячому колективі [2, с. 11].

Готовність до нової соціальної позиції "школяр" виявляється у відповідальному ставленні до дорученої справи, проявляються зачатки почуття обов'язку, зростає здатність у дитини до самооцінки, формуються почуття дружби. Одним із досягнень розвитку дитини старшого дошкільного віку є оволодіння вмінням доволно регулювати свою поведінку, як найбільшого показника загального розвитку.

Отже, готовність дітей шостого року життя до нової соціальної позиції "школяр" характеризує рівень розвитку пізнавальних процесів, розвиток пізнавальної активності дитини, становлення якісних психічних новоутворень старшого дошкільного віку, "внутрішніх морально-етичних інстанцій", розвиток базових якостей особистості випускника дошкільного закладу: довольність поведінки, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода й безпечність поведінки, самосвідомість, самоставлення, самооцінка.

Література:

1. Беленька Г.В. Особистість випускника дитсадка: базові якості [Текст] / Г.В. Беленька // Дошкільне виховання. – 2015. – № 7 – С. 11-14.
2. Бех І. Зростити моральну особистість – головна турбота. [Текст] / І. Бех // Дошкільне виховання. – 2015. – № 4 – С. 6-8.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст] / Л.И. Божович. – Москва: Просвещение, 1968. – 464 с.
4. Выготский Л.С. Кризис семи лет [Текст]: соб. соч. в 6 т. – Том 4 / Л.С. Выготский; – М.: Педагогика, 1984. – С. 376-385
5. Детский сад по методу Е. И. Тихеевой при Ленинградском государственном педагогическом институте им. А. Герцена. – Ленинград, 1928. – С. 65.

6. Котырло В. Развитие волевого поведения у дошкольников [Текст] / В. Котырло. – К.: «Рад. школа», 1979. – с. 39 – 41.
7. Огнев'юк В. Особлива місія дошкільної освіти [Текст] / Віктор Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4 – С. 5.
8. Піроженко Т. Чому «гальмує» дошкільна зрілість? [Текст] / Т. Піроженко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 7. – С. 9–12.
9. Проскура О.В. Психологічна підтримка вчителя до роботи із першокласниками [Текст] / О. В. Проскура. – Київ,1998. – С. 70.
10. Психологический словарь [Текст] / под общ. Редакцией А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского – 2-е узд. испр. и доп. М.:1990.- 494 с.